

Samenvatting - Conferentie Duurzaam grondstoffengebruik voor een toekomstbestendige Belgische Industrie – 5 juni 2025

Hoe kunnen we duurzame toekomstperspectieven voor onze industrie creëren en het grondstoffengebruik in evenwicht met de planetaire grenzen brengen? De Raad organiseerde op donderdag 5 juni 2025 een conferentie rond deze vraag.

Deze samenvatting werd opgesteld door het secretariaat van de FRDO en is geen volledig verslag of letterlijke weergave van de interventies op de conferentie. Deze samenvatting bindt noch de sprekers op deze conferentie, noch de leden van de Raad.

Sessie II - Ondernemen in een veranderende wereld

Hans Bruyninckx - De (on-)duurzaamheid van het globale grondstoffenverbruik ([presentatie](#))

Hans Bruyninckx is coördinerend hoofdauteur van het internationaal rapport [Global Resources Outlook 2024](#) van het International Resource Panel (IRP), wetenschappelijk panel verbonden aan [UNEP](#), het leefmilieuprogramma van de Verenigde Naties. Dit rapport met de veelzeggende titel 'bend the trend' onderzoekt de duurzaamheid van het globaal gebruik van grondstoffen, legt pijnpunten daarbij bloot en geeft beleidsaanbevelingen om het grondstoffengebruik duurzamer te maken. Grondstoffen werden ingedeeld in biomassa, fossiele brandstoffen, metalen, mineralen, land en water. De effecten van grondstoffengebruik worden onderzocht via de grondstof-intensieve sectoren voeding, wonen, mobiliteit en energie.

Een strategische aanpak van grondstoffengebruik is essentieel.

- De eerste stappen van grondstoffengebruik, namelijk ontginning en verwerking tot bruikbare materialen, vertegenwoordigen 50% de klimaatimpact, 40 % van de luchtvervuiling door fijne deeltjes en 90 % van de druk op biodiversiteit. Een sterk beleid voor het beperken van de impact van grondstoffengebruik is essentieel voor effectieve

strategieën in klimaatbeleid, het beschermen van milieu en laten floreren van biodiversiteit en menselijke gezondheid.

- Economische activiteiten dienen te ontkoppelen van grondstoffenverbruik. Verbeterd welzijn (gezondheid, onderwijs, voedselkwaliteit, ...) als uitkomst (doel) van de economie kan gerealiseerd worden bij dalend grondstoffengebruik en dalende milieu- en klimaatimpact.

De ongelijkheid in gebruik en kosten en baten hindert het behalen van duurzaamheidsdoelstellingen.

- Intensief grondstoffengebruik is nodig voor het opbouwen van infrastructuren (steden en hun voorzieningen, wegen ...) of 'stocks', zoals gebeurde in de hogere middeninkomenslanden in de periode 2000-2020. Het verbruik in lage inkomenslanden is te laag om infrastructuur op te bouwen en zo welvaart en levenskwaliteit te verbeteren.
- De evoluties in grondstoffenvoetafdruk of ontginning zijn zeer verschillend per regio, met verschillende drivers (evoluties in welvaart, bevolking, technologie).
- Hoge inkomenslanden verbruiken 6 keer meer grondstoffen per capita dan lage inkomenslanden. Een hoog grondstoffengebruik leidt echter niet noodzakelijk tot een betere levenskwaliteit.
- Een deel van de kosten van grondstoffenverbruik van hoge inkomenslanden (waterverbruik, landgebruik, biodiversiteitsverlies, vervuiling, ...) komt terecht in de lage inkomenslanden, niet in midden inkomenslanden.

Is het mogelijk het grondstoffengebruik in lijn met klimaat- en biodiversiteitsdoelstellingen en SDG's te brengen? Ja, het is mogelijk om de negatieve impact van grondstoffenverbruik te verminderen bij een groeiende economie, terwijl tegelijk ongelijkheid vermindert en welzijn verbetert, en het landbouwareaal licht daalt. Dit veronderstelt uitgebreide en ingrijpende acties voor een duurzame transitie, met als hoofdlijnen:

- sterke verbetering van grondstoffenefficiëntie in infrastructuur,
- een geëlektrificeerd energiesysteem (stock-systeem, met tijdelijke opslag),
- duurzame methodes in landbouw (waaronder meer plantaardige productie en voeding) en duurzaam landgebruik
- én 'just transition', waarbij efficiëntie en herverdeling toegepast worden, zodat goede levenskwaliteit kan gerealiseerd worden voor iedereen.

Hierbij daalt het grondstoffengebruik in hoge inkomenslanden, zodat grondstoffen kunnen ingezet worden in lage inkomenslanden, waar ze nodig zijn voor het duurzaam opbouwen van infrastructuur.

De realisatie van deze transitie vergt **sterk beleid** (vrijwillige acties hebben gefaald), met onder meer: oprichting van **internationale structuren voor grondstoffenbeleid** (institutionalisering), veranderingen in het financieel systeem om niet-duurzaam verbruik en rebound effecten weg te werken (subsidies, belastingen, ...), duurzame consumptie via beleid (mobiliteit, cohousing en infrastructuur per blok i.p.v. individueel, ...), nieuwe, circulaire bedrijfsmodellen. De niet-duurzame subsidies voor fossiel moeten stoppen. In België is de niet-duurzame ruimtelijke ordening een belangrijke reden van zeer hoog grondstoffengebruik. U kan de gedetailleerde aanbevelingen nalezen in de [GRO 2024](#) en andere publicaties van het IRP.

Conclusie: Grondstoffengebruik (biomassa, fossiele brandstoffen, metalen, mineralen, land en water) is motor van klimaatverstoring, biodiversiteitsverlies en milieuschade. Grondstoffengebruik en de impact ervan verminderen is een sleutelement om de polycrises klimaat, biodiversiteit en milieu het hoofd te bieden. De ongelijkheid verminderen is absoluut nodig om de duurzaamheidsdoelstellingen (levenskwaliteit) van de wereldbevolking te behalen. De nodige transitie is ingrijpend en vergt sterk beleid en op wetenschappelijke kennis gebaseerde doelstellingen, maar er is een realistisch pad naar de globale doelen voor klimaat, biodiversiteit en duurzaamheid.

Patrick Van Den Bossche – Transitie van de Belgische maakindustrie: ambities, uitdagingen en noden ([presentatie](#))

Patrick Van Den Bossche is strategisch adviseur voor milieu en coördinator voor de sector metalen en materialen bij [Agoria](#), federatie van Belgische technologiebedrijven (materiaalproductie (non-ferro), windmolens, machinebouw, net zero technologies, ...). Agoria tekende haar [duurzaamheidsstrategie](#) uit, met daarin haar engagement voor klimaat volgens Fit for 55, en een zachte doelstelling voor circulaire economie: 50% van de maakbedrijven zijn aan de slag met een circulair project tegen 2030 (nu 27,5 %). Investerings in hernieuwbare energie (klimaat, Clean Industrial Deal) impliceren stijgend grondstoffengebruik. De verwachting is dan ook sterk stijgende vraag naar tal van materialen zoals koper, lithium, nikkel, kobalt, grafiet en zeldzame aardelementen van nu tot 2040. China is een dominante speler in de verwerking van quasi alle grondstoffen over de hele waardeketen (metalen, grondstoffen voor batterijen, ...).

België heeft een netwerk van bedrijven met sterke recyclagecapaciteit voor metalen (schroot, diverse einde-leven producten en complexe metaalhoudende materialen) naast de verwerking van zink-concentraten. Deze sector kan instaan voor een groot aandeel van

de EU noden (ruwe materialen, halffabricaten, complexe materialen ...), waaronder ook meer dan de helft van de 'kritische en strategische materialen' uit de CRMA. Agoria wil een hoge ambitie waarmaken voor kritieke grondstoffen en circulariteit binnen België. 100% recyclage is echter niet realistisch, onder meer door verweven productieprocessen: sommige materialen worden gewonnen als bijproduct van een ander proces (bv. germanium bij zinkproductie). Materialen zijn ook sterk verweven bij recyclage. Nog niet alle materialen kunnen via huidige technieken gerecupereerd worden, daar is nog een uitdaging voor eco-design en/of verbetering van recyclageprocessen.

De marktsituatie: De prijs van non-ferrometalen wordt bepaald door de volatiele wereldmarkt (zelfde prijs voor metalen uit primaire productie of recyclage). Bedrijven trachten goede toegang tot te recyclen materialen te bekomen, de energiekost (productiekost) laag te houden en de efficiëntie van hun productie hoog te houden (liefst meerdere materialen als output). Deze sector investeert sterk in de eigen verwerkingscapaciteit en in innovatie (nieuwe technieken bij recyclage, verbeteren van sorteren, virtuele batterij voor flexibel gebruik van elektriciteit, ...).

Agoria pleit voor het versterken van de strategisch belangrijke recyclage-sector, in overeenstemming met de CRMA en CID, en voor een industrieel beleid met aandacht voor:

- vergunningen en plaats voor de recyclage-industrie, een uitdaging in dichtbevolkt Vlaanderen en België
- voldoende hernieuwbare energie aan een competitieve prijs, belangrijk voor de marktpositie van de bedrijven en hun mogelijkheden voor vernieuwing. De soms lange wachttijd voor een nieuwe industriële aansluiting op elektriciteitsnetwerk is nadelig.
- betere toegang tot materialen met recyclagepotentieel, met vlotte procedures voor transport van wat nu afvalstromen zijn en handelsbeleid op afvalstromen. Er is geen Europese eenheidsmarkt voor materialen voor recyclage. Zelfs binnen België kan een transport vertraging oplopen door discussies over het statuut en geweigerd worden. Momenteel is er uitstroom van sommige recycleerbare materialen, terwijl de EU die materialen wel wil en kan gebruiken. Een uitvoertaks op dergelijke stromen valt te overwegen.
- EU financiering (CRMA): Het Chinese beleid (bv. uitvoerbepanking vanuit China, wat later weer opgeheven kan worden) heeft een direct en groot effect op de wereldmarktprijzen en beschikbaarheid van materialen. De risico's van bussiness cases zijn dus hoog, en daar kan Europa de (financiële) risico's verminderen.

Agoria is ervan overtuigd dat niet enkel recyclage belangrijk is, maar ook de andere paden voor meer circulariteit en nieuwe bedrijfsmodellen, bijvoorbeeld hergebruik en verlengde levensduur van producten en producten als dienst, waarbij het product eigendom van bedrijven blijft. Enkele bedrijven brengen dit al in praktijk (tweede leven van batterijen aan zonnepaneelinstallaties, refurbished compressoren, zuinige huishoudapparaten en verlichting als dienst). Alleen zo kan de druk op grondstoffen verminderd worden.

Jolien Paeleman - Belgische best practices in grondstoffbewust bouwen ([presentatie](#))

Jolien Paeleman is opleidingsverantwoordelijke en technisch adviseur bij [Pixii](#), het onafhankelijk kennisplatform voor koolstofneutraal bouwen in Vlaanderen. Ze is expert in grondstoffbewust bouwen en de toepassing van biobased bouwmaterialen. Waarom is grondstoffbewust bouwen zo belangrijk? De milieu-impact van de Europese bouwsector is zeer groot: 40% van de broeikasgassen, 50% van de energie, tot 50% van materiaalstromen en 1/3 van het waterverbruik.

Een eerste inspirerend voorbeeld is [Mundo A van B-architecten](#), bio-ecologisch gecertificeerd kantoor en dienstencentrum in Antwerpen (2018). De opdracht was om de totale milieu-impact zo laag mogelijk te houden, met technieken die grondstoffen sparen en het bereiken van de passiefhuis-norm. Er werden zo veel mogelijk circulaire en bio-ecologische materialen ingezet.

- houten vakwerkstructuur, met lagere CO₂-impact dan een nieuwe staal- of betonconstructie. Het vakwerk, houten vloeren en wanden zijn demonteerbaar en herbruikbaar. Het ontwerp van de vakwerken is niet altijd symmetrisch, wat besparing van plaats en materiaal oplevert. Gewapend beton werd enkel gebruikt voor 2 dragende wanden aan weerszijden (enkel straatniveau) en de eerste 2 verdiepingen van de trap- en liftkoker.
- hergebruik van materialen (van andere sites): sanitair, demonteerbare binnenwanden en glazen scheidingswanden ;
- vloerbekleding: linoleum (materiaal op basis van lijnzaadolie)
- passiefgebouw, wat blijvende besparing op energie betekent, hoge isolatie, zonnepanelen en warmtepomp, warmterecuperatie in ventilatiesysteem (koelen en verwarmen via ventilatie)
- regenwaterrecuperatie voor de toiletten

De constructie van het [circulaire kantoorgebouw van Kamp C](#) in Westerlo (2022), geïnspireerd op Mundo, gaat nog een stap verder: dit gebouw is volledig demonteerbaar en weer op te bouwen en bestaat uit herbruikbare en ecologische materialen; het kwam er na een circulaire aanbesteding. Dergelijk project vraagt veel van het ontwerp- en bouwteam.

De passieve en circulaire renovatie van een rijhuis (gezinswoning) in Mechelen. Scenariodenken: ontwerpen voor veranderend gebruik in de loop van de tijd (huis groeit mee met de bewoners), bv. andere gezinssamenstelling, kangoeroewoning, eventuele verhuur. Dit betekent aanpasbaarheid in sommige wanden en vloeren (demonteerbaar). Circulaire principes: behoud waar mogelijk, recuperatie van materiaal (van voor de verbouwing), keuze voor demonteerbare of enkelvoudige materialen. Het gebruik van (nieuw) beton werd beperkt: puntfunderingen (sokkels), en glasgranulaat (gerecycleerd). Modulaire en aanpasbare trapconstructie. Pixii biedt een [handleiding](#) aan voor circulair verbouwen.

Ook bijzonder en vernieuwend: de renovatie van een landbouwloods tot [Natuurboerderij bos 't Ename](#) van [murmuur architecten](#). Hier werd lokaal kaphout gebruikt (populier, kastanje, robinia), maar ook ter plaatse geperste leemstenen en stro uit de onmiddellijke omgeving. Samen met murmuur architecten en andere partners in Vlaanderen en Nederland werkt Pixii binnen het [Interregproject CASCO](#) aan onderzoek naar de opschaling van dit soort bouwpraktijk, die aan de slag gaat met natuurlijke en zeer lokale materialen.

Mathias Fahy - Proof points uit de Belgische industrie ([presentatie](#))

Mathias Fahy, consultant bij [Möbius](#), ondersteunt maakbedrijven en zet daarbij circulaire economie in als hefboom voor productontwerp of om antwoorden op uitdagingen te formuleren. Circulaire maakindustrie wordt des te belangrijker in de geopolitieke context, om de zelfredzaamheid en onafhankelijkheid van de EU te versterken. Hij geeft inspirerende voorbeelden van innoverende, circulaire projecten in de Belgische maakindustrie.

België heeft enkele **recyclage**kampioenen (CRM) die erg goed gepositioneerd zijn in deze transitie:

- 45% van de Europese vraag naar antimoon (voor zonnepanelen, als brandvertrager of in defensiemateriaal) wordt geproduceerd door [Campine](#) in Beerse. 15% van hun antimoonproductie komt uit recyclage van loodbatterijen; dit wordt in de toekomst opgetrokken tot 50%.

- [Umicore](#) kreeg steun voor 2 strategische projecten van de EU voor de verwerking en recyclage van germanium – vaak gebruikt in elektronica en halfgeleiders.

Momenteel wordt slechts 1% van (kleding)**textiel** gerecycleerd tot nieuwe textielvezels. Obstakels zijn de lage kwaliteit van textiel, de complexe materiaalsamenstelling en het ontbreken van performante recyclagetechnologie. [Resortecs](#), een Belgische scale-up, ontwikkelde oplossingen voor diverse ontbrekende puzzelstukken. Via een oplosbaar naaigaren kunnen kledingstukken eenvoudig gedesassembleerd worden, zodat textielfracties gemakkelijker gerecycleerd kunnen worden. Resortecs voorziet eveneens de ondersteunende recyclage-infrastructuur, vanuit en in België.

Naar schatting bestaat 11% van het huishoudelijk restafval uit **luiers** en incontinentiemateriaal. Dat is 100,000 ton luieraafval dat jaarlijks de verbrandingsinstallaties ingaat. Belgische scale-up [Woosh](#) pakt deze uitdaging aan via een speciaal ontworpen luier die makkelijk te recyclen is. Woosh voorziet ondertussen een luierservice bij 1300 kinderdagverblijven in België. Woosh ontwikkelde samen met partners ook een innovatieve recyclage-infrastructuur om waardevolle materialen terug te winnen uit het luieraafval. Een globale primeur!

Circulaire economie gaat niet (enkel) over recyclage, maar ook over **hergebruik**, refurbishen en herstel. [Juunoo](#) biedt een alternatief voor de afvalrijke gyproc-wanden, met modulaire, herbruikbare **wandsystemen**. Deze wandsystemen zijn makkelijk te plaatsen, te herplaatsen en komen met een terugkoopmodel – verschillende levens gegarandeerd.

Product als een dienst: Ook gevestigde bedrijven integreren circulaire economie in het zakenmodel. Familiebedrijf [ETAP](#) brengt circulaire **verlichting** naar de markt, waarbij het eigenaarschap over performantie, kwaliteit en materialen bij ETAP als organisatie blijft.

Is circulaire economie op de goede weg? De vooruitgang is nog te traag in Europa. Maar vele sterke organisaties werken aan de ontwikkeling van circulaire economie en de nodige voorwaarden hiervoor. De regionale organisaties [Circular Wallonia](#), [Leefmilieu Brussel](#), [Vlaanderen Circulair](#) (zie ook werkagenda's) werken aan **partnerschappen** en het opbouwen van **circulaire ecosystemen**. Belangrijke hefboomen daarbij verdienen nog meer aandacht: beleidsinstrumenten, financiering, innovatie en ondernemingssteun. Een van de [VLAIO](#) projecten is [Herstel Eerst](#), waarin een breed partnerschap oplossingen zoekt voor de langere levensduur van (klein) elektro. Kringwinkels, producenten, herstellende en inzamelaars werken samen aan infrastructuur voor inzameling, herstelcompetenties, en digitale technologie om terug meer te herstellen in België. De [Blauwe cluster](#) is nog een voorbeeld

waar partnerschappen gestimuleerd worden in een duurzame, blauwe economie (Noordzee). Daar wordt bijvoorbeeld al gedacht aan het tweede leven van de windmolens die nu op zee staan. De weg naar circulariteit vergt de juiste inzichten en cijfers en ook **onderzoek** naar innovatieve materialen, nieuwe technologieën en processen en digitale ondersteuning. Een groot aantal Belgische onderzoeksinstituten investeren hierin en brengen oplossingen aan, samen met overheden en bedrijven.

Q&A

Is de Clean Industrial Deal gealigneerd met de vaststellingen en aanbevelingen van het IRP?

HB: Deels wel (bv. circulaire economie, sectorale plannen rond textiel, bouw, right to repair,) maar voor een deel niet. Strategische onafhankelijkheid van Europa kan bijdragen aan betere grondstoffenefficiëntie. Maar strategische partnerschappen en samenwerking zijn eveneens belangrijk. De brede conclusies van de Global Resources Outlook komen niet terug in de CID. De idee van grondstoffencycli is onvoldoende aanwezig in de CID.

PVDB: De CID is niet bedoeld om grondstoffengebruik te gaan sturen, maar focust eerder op het versterken van de competitiviteit van Europese bedrijven. Eigen industriële activiteiten zijn ook gewenst om de green deal te realiseren. De geopolitieke situatie heeft het belang van lokale (EU) productie enkel vergroot. De Clean Industrial Deal (geen wetgeving!) noch de Circular Economy Act bepalen een algemeen kader voor grondstoffenefficiëntie. De Commissie focust zich eerst op de interne markt. Bij de regelgeving over ecodesign komt grondstoffenefficiëntie wel aan bod.

Is de Belgische bouwsector klaar voor het invoeren van principes van hergebruik in de regelgeving voor energieprestaties van gebouwen (Energy Performance of Buildings Directive - EPBD)?

JP: Energieverbruik (na de bouwfase) is lang de focus geweest om de energieprestaties van gebouwen te bekijken. Nu is er ook aandacht voor 'embodied carbon' in de EPBD: de uitstoot van materialen en bouwprocessen (over de hele levenscyclus van het gebouw). Die Europese regels moeten nu vertaald worden naar nationale en regionale regels. Pixii wordt geconsulteerd bij dit proces, naast andere organisaties, maar er is nog veel werk om deze principes om te zetten naar lokale regels.

PVDB: Agoria is ook actief rond EPBD, vooral vanuit klimaatdoelstellingen. Streefdoel is renovatie van 30% van het patrimonium. Een grote uitdaging, die nog niet snel genoeg gaat (nu slechts 4-5% gerenoveerd).

Wat houdt er ons tegen om hergebruikte materialen fiscale voordelen te geven ten opzichte van nieuwe materialen?

PVDB: Is het wel nodig om hergebruikte materialen fiscale voordelen te geven? Goud in juwelen is meestal gerecycleerd, bijvoorbeeld, zonder dat daar een fiscaal voordeel voor nodig is. Kunststoffen is een ander verhaal: de kwaliteit van gerecycleerd materiaal verschilt van nieuw materiaal, en prijsvoordeel kan sterk wijzigen (door olieprijs, ...). De randvoorwaarden voor een bepaalde toepassing zullen een rol spelen (bv. homogene, beschikbare kwaliteit van materialen). De Commissie wil voor specifieke toepassingen de markt stimuleren met een verplicht gebruik van gerecycleerde materialen.

JP: Hergebruik van bouwmaterialen heeft het probleem dat dit zeer veel arbeidsuren vraagt, dat is de grote kost. De natuurboerderij bos 't Ename kon gerealiseerd worden dankzij vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld. Een mogelijke fiscale stimulans is dan een taks-shift van arbeid naar grondstoffen.

HB: Om grondstoffengebruik te sturen kan men inderdaad marktsignalen en directe regelgeving gebruiken. De externaliteiten (niet-verrekenende kosten) maken dat er nu een gesubsidieerd, milieuschadelijk materialengebruik is. Het IMF schat de milieuschadelijke subsidies op 7,1% van de wereldeconomie ([2022](#)). Die middelen ombuigen naar duurzame investeringen zou een wezenlijk verschil maken voor de planeet. De Europese Centrale Bank spreekt van 10 % van de economie die van richting moet veranderen. De marktsignalen sturen nu nog te vaak naar een niet-circulaire economie. De boodschap aan beleidsmakers is dat de juiste marktsignalen en directe regelgeving beide nodig zijn voor de transitie.

Ons economisch model is gebaseerd op competitiviteit, maar is dat nu niet wat de transitie tegenhoudt en de overheid geld kost?

PVDB: Agoria volgt haar doelstellingen voor vermindering van uitstoot van broeikasgassen tegen 2030 en later op. Op sectorniveau zijn er soms uitstootdalingen ten gevolge van sluitingen van bedrijven. Dat is geen ideale situatie. Bedrijven moeten kunnen blijven bestaan en winst maken om te kunnen herinvesteren en vernieuwen. Belgische bedrijven hebben de handicaps van hoge loon- en energiekost. De competitiviteit van bedrijven is belangrijk, omdat lokale productie ons onafhankelijker maakt en meer zeggenschap geeft

over de duurzaamheid van de producten, en jobs oplevert. Maar ook: niet alle competitiviteitsproblemen kunnen opgelost worden door (nationaal) beleid.

HB: Competitiviteit is een complex begrip en onderzoeksdomein. Toch enkele kanttekeningen: als de lokale handel verstoord wordt door de pakjeseconomie en het niet-duurzame model dat erachter zit, is het zeker aanvaardbaar om maatregelen in te voeren om hiertegen op te treden en de lokale markt toekomstgericht te beschermen. [CBAM](#) (invoertaks op koolstofintensieve producten) had die doelstelling, onder meer. In de kunststofsector bestaan dergelijke maatregelen al langer.

Welke subsidie voor grondstoffen wordt best zo snel mogelijk afgebouwd?

HB: Iedere subsidie die externe kosten van milieu niet in rekening brengt moet uitdoven. Deze subsidies leiden tot verkeerde marktsignalen en jagen milieuschade aan. Een iets concreter voorbeeld: de subsidies voor individuele, materiaalintensieve oplossingen aan mensen die dit zelf zouden kunnen bekostigen, zoals subsidies voor thuisbatterijen. Subsidies komen vaak bij hogere inkomensklassen (7^e tot 9^e deciel) terecht, terwijl mensen met lager inkomen er geen gebruik van maken omdat ze eerst aandacht en middelen moeten investeren in basisnoden.

Individualisering van oplossingen is nefast voor grondstoffenverbruik en leidt vaak tot oversubsidiëring, die dan weer moet gecompenseerd worden. Zie de zonnepanelensaga in Vlaanderen. Er moet veel meer vanuit collectieve en materiaal efficiënte oplossingen gedacht worden, en hoe dat de maatschappij dit kan financieren. In gezondheidszorg bestaat bijvoorbeeld een collectieve financiering. Er is nog bijsturing nodig opdat de mensen die het nodig hebben kunnen genieten van de steun voor duurzame oplossingen.

PVDB: Subsidies vormen een moeilijk, misschien zelfs gevaarlijk instrument; het is moeilijk om dit juist te ontwerpen voor het gewenste resultaat. Voor het stimuleren van uptake van nieuwe technologie kunnen tijdelijke subsidies wel interessant zijn. Maar om één suggestie te doen voor België: de takshift, het verlagen van taksen op elektriciteit en het stimuleren van hernieuwbare energie. De totale financiering moet wel zorgvuldig bekeken worden: een hogere taks op gas en het naar verwachting dalend gasgebruik zal de lagere taks op elektriciteit niet kunnen compenseren. Uitdovingsscenario's en transitie scenario's moeten zeer grondig bekeken worden om gepaste tijdelijke subsidies en fiscale maatregelen uit te tekenen.

MF: Subsidies hebben soms een slechte naam. Subsidies spelen wel een ondersteunende rol in het ontwikkelen van circulaire economie, omdat ze de onzekerheid van nieuwe business cases (waarbij meerdere bedrijven betrokken zijn) deels kunnen opvangen. Het terugschroeven van die steun mag niet te snel gebeuren, zodat de innoverende waardeketens voldoende matuur worden en naar de markt kunnen gaan. Als het gaat om de concurrentie tussen import en Europese goederen, dan is eerder beleid nodig om niet-duurzame producten te weren. Subsidies zouden de niet-duurzame bedrijfsmodellen niet mogen verlengen.